

Затверджено

Директор БО «БФ «Карітас Краматорськ»
о. Василь ІВАНЮК

06.03.2025р.
(дата)

ПОЛІТИКА ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

1. Мета

- 1.1. Благодійна організація «Благодійний фонд «Карітас Краматорськ» (надалі – **Фонд**), здійснює свою діяльність у спосіб, вільний від торгівлі людьми¹ та експлуатації, підтримуючи гідне і безпечне робоче середовище.
- 1.2. Політика протидії торгівлі людьми (надалі – **Політика**) розроблена і затверджена з метою визначення керівних принципів щодо протидії торгівлі людьми в роботі Фонду.
- 1.3. Терміни, що використовуються у цій Політиці, застосовуються у значенні, викладеному в [Законі України «Про протидію торгівлі людьми»](#) і Глосарії (Додаток №1).
- 1.4. Політика розроблена відповідно до Статуту Фонду, політик та процедур системи Убезпечення, інших внутрішніх документів, чинного законодавства України, а також міжнародно-правових актів у сфері протидії торгівлі людьми та експлуатації².
- 1.5. Фонд визнає, що торгівля людьми включає різноманітні форми (трудова експлуатація і дитячу працю, сексуальну експлуатацію, залучення до війни (втягнення до військового конфлікту), втягнення в кримінальну діяльність, примус до жебрацтва тощо). Питання, що пов'язані з протидією експлуатації (в тому числі сексуальної) врегульовані Політикою Убезпечення. Стандарти убезпечення і захисту дітей та вразливих дорослих визначені Політикою і процедурами захисту дітей та вразливих дорослих.

2. Сфера застосування

- 2.1. Політика застосовується безпосередньо до:
  - усього Персоналу Фонду (всі працівники, керівництво, члени правління, стажери, волонтери, студенти, які проходять практику);
  - Афілійованих осіб, що в будь-який спосіб залучаються до реалізації програм, проєктів і заходів Фонду (партнерські організації і їх персонал, донори проєктів, консультанти, підрядники і/або будь-які інші треті особи, в тому числі з числа іноземних).
  - Бенефіціарів (фізичні особи, групи чи організації, які отримують благодійну допомогу, в т.ч. відповідну вигоду, прямо чи опосередковано, у рамках реалізації проєктів, програм чи заходів Фонду).
- 2.2. Політика застосовується в будь-якому місці і будь-який час, що включає робочі і неробочі години (в т.ч. відпустки), на робочому місці і поза ним, на території України, а також за кордоном.

---

¹Торгівля людьми - здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

² Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами (1949); Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (2000); Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії; Конвенція МОП про примусову чи обов'язкову працю № 29 (1930); Конвенція МОП про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 (1999); Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005); Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та ін.

- 2.3. У випадку, якщо за договором з донорською організацією передбачаються більш високі стандарти щодо протидії торгівлі людьми, Персонал, залучений до реалізації такого проєкту/програми, зобов'язаний дотримуватися умов, визначених у відповідному договорі.

3. Заборона торгівлі людьми

- 3.1. Фонд дотримується принципу нульової толерантності щодо торгівлі людьми і забороняє застосування будь-яких форм торгівлі людьми або примусової праці в роботі мережі, в тому числі з боку Афілійованих осіб.

- 3.2. Персоналу Фонду та Афілійованим особам забороняється:

- брати участь/співучасть в діяльності, пов'язаній з торгівлею людьми, а також отримувати вигоду від такої діяльності, в тому числі за наявності згоди постраждалої особи/осіб;
- пропонувати обмін або обмінювати гроші, роботу, товари або послуги на секс, сексуальні послуги або інші форми принизливої поведінки чи експлуатації, навіть якщо такі дії визнаються законними в юрисдикції, в якій вони відбуваються;
- мати будь-які статеві стосунки між тими, хто надає благодійну та гуманітарну допомогу та захист, і особою, яка отримує таку допомогу і захист, що передбачає неналежне використання рангу чи посади;
- використовувати примусову працю будь-якого виду на будь-яких підставах;
- порушувати умови виплати заробітної плати (несплата, утримування тощо);
- використовувати обман чи шахрайство під час працевлаштування;
- стягувати плату за працевлаштування;
- знищувати, приховувати, конфіскувати документи працівника, що посвідчують його особу або відмовляти у доступі до таких документів;
- застосовувати неналежні умови праці для працівників і волонтерів;
- надавати або облаштовувати житло для працівників, яке не відповідає законодавчим стандартам, санітарним і технічним вимогам для проживання;
- насильно утримувати чи контролювати іншу особу, обмежувати свободу пересування та спілкування, а також застосовувати погрози чи шантаж;
- порушувати вимоги щодо направлення працівника для виконання роботи закордоном у випадку транскордонного працевлаштування, в тому числі в частині видачі письмового підтвердження про працевлаштування, а також сплати транспортних витрат на повернення працівника у державу проживання.

- 3.3. Фонд категорично не застосовує дитячу працю і забороняє залучення дітей до будь-яких форм дитячої праці, в тому числі участі у важких роботах і роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах та до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час.

4. Принцип недискримінації

- 4.1. Положення цієї Політики повинні застосовуватися без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад статтю, расою, кольором шкіри, мовою, релігією, політичними або іншими переконаннями, національним або соціальним походженням, приналежністю до національної меншини, майновим станом, народженням або іншим статусом тощо.

5. Зобов'язання

5.1. Персонал і Афілійовані особи, які діють від імені і/або в інтересах Фонду зобов'язані вживати всіх необхідних заходів, щоб запобігати і протидіяти всім формам торгівлі людьми, зокрема:

- 1) ознайомитися з положеннями цієї Політики, пройти обов'язкове навчання по Убезпеченню та підписати заяву про ознайомлення з політиками і процедурами системи Убезпечення Фонду відповідно до Політики Убезпечення;
- 2) утримуватися від використання службових повноважень чи будь-яких можливостей, зумовлених займаною посадою, задля експлуатації, насильства, примусу щодо інших осіб, що передбачало б отримання неправомірної вигоди для себе або інших;
- 3) уникати будь-яких відносин і ситуацій, що можуть включати зловживання, пов'язані з торгівлею людьми чи викликати відповідні підозри;
- 4) працювати або співпрацювати, таким чином, щоб максимально запобігти випадкам торгівлі людьми;
- 5) повідомляти про будь-які можливі факти порушень цієї Політики;
- 6) сприяти поширенню принципу нульової толерантності до торгівлі людьми поза робочим середовищем.

6. Заходи для попередження і протидії торгівлі людьми

- 6.1.** З метою попередження і протидії торгівлі людьми Фондом застосовуються такі заходи:
- 1) обов'язкове ознайомлення Персоналу і Афілійованих осіб з політиками і процедурами системи Убезпечення (для сприяння ознайомленню і обізнаності всіх зацікавлених осіб, документи системи убезпечення розміщуються у відкритому публічному доступі на веб-сайті Фонду);
  - 2) встановлення безпечних умов праці згідно вимог чинного законодавства про працю;
  - 3) підвищення обізнаності персоналу щодо розпізнавання ознак торгівлі людьми, в тому числі через проведення систематичного навчання з системи Убезпечення;
  - 4) проведення системного внутрішнього аудиту для перевірки фінансової діяльності та дотримання затверджених політик та процедур;
  - 5) обмеження та суворий контроль доступу до конфіденційної інформації;
  - 6) обов'язкові належні перевірки (Due diligence) в ході процедур працевлаштування і закупівель, в тому числі в частині наявності судових проваджень, а також на співпрацю з терористичними організаціями відповідно до Політики та процедур перевірки на співпрацю з терористичними організаціями;
  - 7) включення до всіх угод/договорів/меморандумів, які укладаються Фондом з Афілійованими особами, застереження про дотримання вимог системи Убезпечення, включно з вимогами цієї Політики.

7. Повідомлення про торгівлю людьми

7.1. Особа, яка дізналась або має підозру щодо залученості Персоналу, Афілійованих осіб чи бенефіціарів до торгівлі людьми повинна повідомляти про них протягом 24 годин з моменту, коли дізналася чи повинна була дізнатися про такі зловживання, через встановлені канали зворотного зв'язку:

- ✓ електронною поштою: feedback@caritas.ua;
- ✓ онлайн формою на сайті Міжнародного благодійного фонду «Карітас України»;
- ✓ дзвінком на гарячу лінію Міжнародного благодійного фонду «Карітас України»;
- ✓ особисто ОБВСУ Фонду.

- 7.2. Повідомлення щодо торгівлі людьми, подані через визначені у п. 7.1. Політики канали зворотного зв'язку розглядатимуться згідно Процедури розгляду звернень чутливого характеру та надання зворотного зв'язку.
- 7.3. Міжнародний благодійний фонд «Карітас України» проводить розслідування щодо фактів порушення цієї Політики відповідно до затвердженої Процедури проведення розслідування у випадку порушення норм системи Убезпечення.
- 7.4. Будь-яка особа, яка повідомляє про факт чи підозру щодо торгівлі людьми, повинна діяти добросовісно і мати достатні підстави вважати, що подана інформація є достовірною.
- 7.5. У всіх випадках отримання повідомлення щодо торгівлі людьми з боку третіх осіб, які не входять до числа Персоналу і Афілійованих осіб мережі Карітасу України, застосовується процедура перенаправлення згідно з [Стандартними операційними процедурами для перенаправлення бенефіціара](#).
- 7.6. У всіх випадках підтвердження факту торгівлі людьми Фонд зобов'язаний приймати рішучих і своєчасних заходів оперативного реагування для зупинення протиправних дій/бездіяльності і застосування заходів впливу/відповідальності (наприклад, відсторонення від виконання обов'язків, дисциплінарна відповідальність).

8. Захист викривачів

- 8.1. Фонд забороняє застосовувати репресивні заходи проти будь-якої особи, яка повідомила про підозру щодо торгівлі людьми. Категорично не допускається дискримінація, цькування або переслідування особи, яка повідомила про підозру щодо торгівлі людьми відповідно до цієї Політики. Будь-яка особа, яка повідомила про підозру щодо торгівлі людьми, і в зв'язку з чим щодо неї застосовані репресивні заходи, має місце дискримінація, цькування чи переслідування повинна заявити про порушення системи Убезпечення через канали зворотного зв'язку відповідно до п. 7.1. цієї Політики.

9. Відповідальність

- 9.1. Усі особи, які працюють у Фонді, і особливо керівники, несуть відповідальність за захист робочого середовища від торгівлі людьми. У разі виявлення порушень вимог цієї Політики Персонал несе відповідальність відповідно до Статуту, політик і процедур системи Убезпечення, внутрішніх документів та норм чинного законодавства України.
- 9.2. Доведене свідоме і навмисне порушення Персоналом Фонду положень цієї Політики є підставою для дисциплінарної відповідальності, яка передбачена Кодексом законів про працю України та Правилами внутрішнього трудового розпорядку.
- 9.3. Збитки і шкода, завдані Фонду внаслідок торгівлі людьми, а також інших можливих порушень цієї Політики, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне порушення в установленому законом порядку.
- 9.4. Персонал і Афілійовані особи Фонду за вчинення злочинів, які містять склад торгівлі людьми, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності у порядку, встановленому Кримінальним кодексом України.
- 9.5. Контроль за дотриманням цієї Політики і, зокрема, щодо застосувань заходів попередження і протидії торгівлі людьми здійснюють:

- керівники відповідних структурних підрозділів та Директор – щодо працівників, які працюють на умовах звичайного трудового договору, волонтерів, стажерів і студентів, які проходять практику;
- Загальні Збори – щодо членів органів управління.

10. Захист інформації і конфіденційність

- 10.1.** Фонд зобов'язаний застосовувати найвищий рівень захисту під час обробки персональних даних. Інформація, отримана в повідомленні про підозру чи факт корупційних зловживань і/чи шахрайства, а також під час розгляду звернень чутливого характеру і розслідувань, повинна оброблятися відповідно до вимог чинного законодавства України і Політики конфіденційності та захисту персональних даних бенефіціарів.

11. Прикінцеві положення

- 11.1.** Ця Політика є оновленою редакцією Політики протидії торгівлі людьми Фонду, затвердженої 21 липня 2020 р.
- 11.2.** Всі зміни та доповнення до цієї Політики вносяться шляхом викладення її в новій редакції. Після затвердження нової редакції Політики, попередня втрачає чинність.
- 11.3.** Після затвердження ця Політика надається для ознайомлення всім особам, що входять до числа Персоналу на дату затвердження.
- 11.4.** Політика нерозривно пов'язана з іншими політиками Фонду, зокрема Політиками і процедурами системи Убезпечення Фонду.
- 11.5.** Дана Політика набуває чинності з першого числа місяця наступного за місяцем, у якому відбулось її затвердження.

Глосарій

Торгівля людьми	здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином. (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).
Протидія торгівлі людьми	система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми.
Попередження торгівлі людьми	система заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до торгівлі людьми.
Боротьба з торгівлею людьми	система заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних/юридичних осіб - торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності.
Виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми (жертви торгівлі людьми)	з'ясування інформації, яка дає підстави вважати, що певна фізична особа постраждала від торгівлі людьми.
Країна походження	країна, громадянином якої є фізична особа, або країна місця проживання або перебування для особи без громадянства.
Країна призначення торгівлі людьми	країна, де постраждала особа була піддана експлуатації.
Постраждала особа	будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень цього Закону.
Трафікери	це фізична або юридична особа, яка бере участь, є співучасником або організатором процесу торгівлі людьми. Це злочинці, які добре знають психологію людей, зокрема підлітків. Вони з легкістю вибудовують емоційний зв'язок із потенційною жертвою, а далі починають маніпулювати, шантажувати чи примушувати іншим дієвим способом. Злодії знаходять індивідуальний підхід, заманюючи підлітків через соціальні мережі, переписки в чатах, зокрема через приховані чати в онлайн-іграх, в клубах, місцях.

Віктимізація	це процес або кінцевий результат перетворення на жертву злочинного посягання. Це складний процес, який може складатися з кількох етапів: 1) це взаємодія між злочинцем і жертвою в процесі вчинення злочину, а також наслідки цієї взаємодії чи самого злочину; 2) реакція жертви на злочин, зокрема можливі зміни в самосприйнятті, а також формальні заходи, якими жертва може відреагувати на злочин; 3) наступні взаємодії жертви з іншими людьми.
Вербування	це схилення, спонукання особи з метою залучення її до певної діяльності, досягнення домовленості шляхом безпосереднього наймання, запрошення і набір добровольців.
Переміщення	це зміна місця перебування людини шляхом її перевезення чи іншого переміщення як через державний кордон України, так і в межах території України. Якщо такі дії пов'язані із незаконним переміщенням людини через державний кордон України, вони потребують додаткової кваліфікації за ст. 332 КК України.
Переховування	це розміщення чи влаштування особи у певних приміщеннях, транспортних засобах, на відлюдних територіях, із приховуванням даних щодо її місця перебування, забезпечення підробленими документами, проведення пластичної операції зі зміною зовнішності тощо. Переховування із забезпеченням підробленими документами потребує додаткової кваліфікації за ст.ст. 357 або 358 КК України.
Передача та одержання людини	це дії, пов'язані із переходом від однієї особи (групи осіб) до іншої особи (групи осіб) фактичного контролю над місцем перебування людини, над її свободою руху, позбавлення її можливості вільного пересування.
Примус	це протиправний психічний вплив на свідомість потерпілої особи, спрямований на приведення її у стан, за якого вона внутрішньо готова підкоритись вимогам винного, в результаті чого обмежується можливість потерпілої особи діяти за власною волею.
Викрадення	це заволодіння людиною і її незаконне переміщення з одного місця, де вона перебувала за власною волею, до іншого місця, яке вона не може покинути і де не бажає перебувати. Такі дії охоплюються ст. 149 КК і додаткової кваліфікації за ст. 146 КК не потребують.
Обман	це повідомлення потерпілій особі завідомо неправдивої інформації щодо умов працевлаштування, видів майбутньої діяльності або приховування важливих відомостей, інформації, повідомлення яких мало б суттєве значення для поведінки особи та вплинуло б на її рішення погодитись на певні умови (наприклад, обіцянка сприяти працевлаштуванню офіціантами, гувернантками з подальшим продажем у сфері сексуальних послуг).
Шантаж	це погроза розголошення компрометуючих або інших відомостей (і дійсних, і вигаданих), які потерпілий бажає зберегти в таємниці, а також залякування заподіянням будь-якої іншої шкоди як самому потерпілому, так і його близьким особам.

Використання матеріальної чи іншої залежності потерпілого

це використання існуючих умов та обставин, за яких потерпілий, обираючи варіант своєї поведінки, вимушений орієнтуватись на інтереси винного, від якого він матеріально чи будь-яким іншим чином залежний. Матеріальна залежність має місце, якщо потерпілий перебуває на утриманні винного, проживає на його житловій площі, а також, коли дії винного можуть іншим чином викликати істотне погіршення майнового становища потерпілої особи (наприклад, боргові відносини). Інша залежність охоплює службову, родинну, емоційну залежність, інші види зобов'язань, через які потерпілий змушений орієнтуватись на інтереси винного.

Використання уразливого стану

це винна особа, вчиняючи дій, спрямовані на торгівлю людьми, свідомо використовує зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан потерпілої особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, а також збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

Підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію людини

це надання коштів, майна, переваг, пільг, послуг або нематеріальних активів третій особі, яка в силу певних обставин (що виникли як із законних, так і з незаконних підстав) контролює потерпілого з метою одержання згоди цієї третьої особи на експлуатацію людини (людей), яких вона контролює.

всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) задля наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо (абз. 1 примітки до ст. 149 КК).

Сексуальна експлуатація

вид експлуатації особи у сфері проституції, під якою слід розуміти надання сексуальних послуг за гроші чи іншу матеріальну винагороду, або у суміжних сферах (у сфері розпутних дій з дітьми, надання разових сексуальних послуг, співжиття з метою систематичного отримання сексуального задоволення тощо), незалежно від того, чи дозволений у тій чи іншій країні чи її окремих місцевостях цей вид діяльності.

Порнобізнес

частково чи повністю дозволений або ж заборонений в тій чи іншій країні вид підприємництва, пов'язаний з проституцією, утриманням будинків розпусти, виготовленням, збутом і розповсюдженням предметів порнографічного характеру тощо. Використання у порнобізнесі означає використання особи як сутенера, утримувача будинку розпусти, актора під час зйомки порнографічних фільмів, статиста під час виготовлення порнографічних журналів тощо.

Примусова праця

праця, до якої особа примушується насильством чи будь-яким іншим незаконним способом. Така праця може бути як оплачуваною, так і безоплатною.

Примусове надання послуг	є різновидом примусової праці, коли остання здійснюється у сфері послуг
Рабство	стан чи становище людини, щодо якої здійснюються атрибути права власності чи деякі з них. Під звичаями, подібними до рабства, розуміються кріпацький стан; ситуація, коли жінка після смерті чоловіка передається у спадщину іншій особі; будь-який інститут чи звичай, в силу яких дитина передається одним або обома своїми батьками чи своїм опікуном іншій особі, за винагороду або без такої, з метою експлуатації цієї дитини чи її праці тощо.
Підневільний стан	становище особи, створене в результаті інститутів чи звичаїв, подібних до рабства.
Боргова кабала	стан чи становище особи, що виникає внаслідок застави боржником для забезпечення боргу особистої праці або праці залежної від нього особи, якщо при цьому цінність виконуваної роботи не зараховується в погашення боргу або якщо тривалість цієї роботи не обмежена і характер її невизначений.
Вилучення органів	процес хірургічного або іншого втручання в організм людини і позбавлення її органу (частини організму, що має певну будову і спеціальне призначення).
Проведення дослідів над людиною	проведення медико біологічних, психологічних або інших експериментів, спроб відтворити щось нове з метою його випробування, які проводяться без вільної згоди людини та повної об'єктивної поінформованості пацієнта про стан його здоров'я, мету дослідів, прогноз можливих наслідків та ризик для життя та здоров'я.
Усиновлення (удочеріння) з метою наживи	отримання будь якої матеріальної вигоди або уникнення матеріальних витрат завдяки прийняттю усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах сина чи дочки.
Примусова вагітність або примусове переривання вагітності	посягання на волю жінки, що проявляється у її примусовому заплідненні (у тому числі – штучному) або ж у примусовому проведенні абортів – операції штучного переривання вагітності.
Примусове одруження	примушування особи (поза її волею) до вступу в шлюб або до продовження раніше укладеного шлюбу, а також примушування до вступу в співжиття без укладення шлюбу чи до продовження такого співжиття.
Примусове втягнення у зайняття жебрацтвом	здійснюване проти волі особи залучення її до систематичного випрошування грошей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб.
Втягнення у злочинну діяльність	психічний або фізичний вплив на особу, спрямований на залучення її до участі в одному чи декількох злочинах.

**Використання у
збройних конфліктах**

використання особи для виконання нею бойових завдань, пов'язаних із поваленням державної влади або порушенням суверенітету чи територіальної цілісності держав.